

MILOŠ KOVAČEVIĆ

POSESIVNE IMENIČKO-PADEŽNE SINTAGME U DJELIMA
ANDELKA VULETIĆA

1. Predmet ovoga rada je semantička analiza posesivnih imeničko-padežnih sintagmi u jeziku savremenog bosanskohercegovačkog pisca Anđelka Vuletića. Za analizu će biti izdvojene samo sintagme kod kojih je pojam označen imenicom u zavisnoj poziciji posesor pojmu obilježenom imenicom u centralnoj poziciji sintagme, npr., *kuća moga oca, ruka čovjeka* i sl.¹ Semantičkoj interpretaciji će, znači, biti podvrgnute posesivne sintagme koje pripadaju modelima $N+N_x$ i $N+p+N_x$,² u kojima je N_x s prijedlogom ili bez njega posesor a N posesum. Stoga je cilj ovoga rada identifikacija semantičkih tipova ovih sintagmi u djelima A. Vuletića.

1.1. Poznato je da posesivne imeničko-padežne sintagme impliciraju neki skriveni predikat, pa se zato kao njihov semantički ekvivalent mogu rekonstruisati rečenične strukture u kojima je eksplicitno izražen taj »podrazumijevajući« predikat.³ Iz tih razloga će se u ovom radu kao

¹ U okviru ovoga rada, znači, neće biti razmatrani tipovi kvalitativnih sintagmi, koje, strogo uzevši, i nisu prave posesivne sintagme pošto je kod njih uvijek posesor imenica u centralnoj poziciji, npr., *djevojka vitkog stasa, djevojka s plavim očima* i sl. — kao ni sintagme sa deverbativnom i deadjektivnom imenicom u centralnoj poziciji, jer su one sekundarne sintaksičke kategorije nastale nominalizacijom glagolskih, odnosno kongruentnih sintagmi (up. *čitanje knjige = čitati knjigu = dolazak ljudi = ljudi dolaze, mekota kože = meka koža*).

² U radu će se upotrebljavati kratice: N = imenica u centralnoj poziciji, N_x = imenica u zavisnoj poziciji, p = prijedlog, Ng = imenica u genitivu, Nd = imenica u dativu, Nl = imenica u lokativu, $Pr(d)$ = lična zamjenica u dativu, // = sinonimno.

³ V.: Charles Bally, *Linguistique générale et linguistique française*, Berne, 1950 (ruski prevod: Š. Balli, *Obščaja lingvistika i voprosy francuzskogo jazyka*, Moskva, 1955, str. 120.); M. Ivić, *Genitivne forme srpskohrvatskih imenica i odgovarajuća pridevska obrazovanja sufiksom -ov (-ev, -ovljev, -evljev)*, in u odnosu »kombinatoričnih varijanata«, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu X*, Novi Sad, 1967, str. 257—62.; K. Feleszko, *Skladnia genetiwu i wyrażen przyimkowych z genetiwem w języku serbsko-chorwackim*, Wrocław — Warszawa — Kraków, 1970, str. 36 i 41.; T. A. Tulina, *Izučenie slovosocetanj v funkcionalno-semantičeskom aspekte*, Odesa, 1974, str. 11—13 i dalje.; K. Pisarkova, *Possessivnost' kak grammatičeskaja problema (na primere pol'skogo jazyka)*, u knj. *Gramatičeskoe opisanie slavjanskih jazykov*, Moskva, 1974, str. 171—175.

jedan od kriterija za semantičku potklasifikaciju primjera unutar istog ili različitih modela ovih sintagmi uzimati tip rekonstrukcije semantičkog rečeničnog ekvivalenta. Pri provođenju takve analize najznačajniju ulogu imaće vrsta glagola koji dolazi u poziciji predikata rekonstruisane rečenične strukture. Tako se, primjera radi, za sintagmu *kuća mog oca* kao semantički ekvivalent rekonstruiše struktura *kuća koja pripada mom ocu / kuća koju posjeduje moj otac*. U tekstu će taj rekonstruisani glagolski ekvivalent biti predstavljen zagradom i strelicom (←).

1.2. Kao drugi relevantan kriterij za semantičku interpretaciju tipova posesivnih imeničko-padežnih sintagmi u ovom će se radu uzimati i mogućnost vremenskog situiranja odnosa posesivnosti.⁴ Tako će po ovom kriteriju semantičke opozicije tvoriti tipovi posesivnih sintagmi koje imaju obilježje »vremenost« (tj. imaju vremenski određen odnos posesivnosti) i tipovi koji imaju obilježje »postojanost« (tj. svevremenski odnos posesivnosti). Na primjer, u sintagmi *kuća mog oca* odnos posesivnosti je vremenski određen: on postoji u trenutku govora govornog lica (takva posesivnost obično se veže za sadašnjost),⁵ ali je posesor (moj otac) u mogućnosti da djeluje na taj odnos, da proda, »otuđi« *kuću*. Za razliku od navedenog primjera, u sintagmi *ruka mog oca* imamo postojanu (svevremensku) posesivnost, pa posesor (otac) ne može voljno ni u jednom trenutku raskinuti odnos posesije. Iz navedenih primjera može se primijetiti da se sa kriterijem »vremenost/postojanost« kombinuje i kriterij »aktivnost/neaktivnost« posesora prema odnosu posesije.⁶ U prvom primjeru (*kuća mog oca*) posesor je uvijek u mogućnosti da raskine odnos posjedovanja, dok takva mogućnost ne postoji u drugom slučaju (*ruka mog oca*).

1.3. Osim navedenih kriterija u semantičkoj (pot)klasifikaciji imeničko-padežnih sintagmi iz djela Anđelka Vuletića u obzir će se uzimati i značenje imenica u poziciji centralnog i zavisnog člana sintagme (da li označava »živo/neživo«, dio/cjelinu i sl.), kao i uticaj konteksta na semantičku interpretaciju tipa posesivne sintagme. Stoga će se ovdje pri navođenju primjera imeničko-padežnih sintagmi navoditi i najrelevantniji dijelovi rečeničnog okruženja u kome se ta sintagma nalazi.

2. U prvu semantičku kategoriju izdvajamo primjere posesivnih imeničko-padežnih sintagmi iz djela A. Vuletića kod kojih odnos između posesora i posesuma predstavlja odnos između posjednika (vlasnika) i posjedovanog objekta.⁷ Posesor je uvijek izražen imenicom sa značenjem živog bića (najčešće ljudskog), dok je posesum imenica sa znače-

⁴ V. o tome više u: M. A. Žurinskaja, *Imennye possessivnye konstrukcii i problema neottoržimoi prinadležnosti*, u knj. *Kategorii bytija i obladanija v jazyke*, Moskva, 1977, str. 204 (odsad: Žurinskaja 1977) i literaturi koja se tako navodi, i rad istog autora: *O vyraženi i značeni neottoržimosti v russkom jazyke*, u knj. *Semantičeskoe i formalnoe var'irovanie*, Moskva, 1979, str. 299 (odsad: Žurinskaja 1979).

⁵ V.: K. Pisarkova, o. c., str. 172.

⁶ V.: Žurinskaja 1979, str. 299.

⁷ Pod pojmom »objekat« ovdje se shvata svaki pojam iz realnog svijeta sa oznakom »neživo«.

njem »neživog«.⁸ Kod ovalkvog odnosa posesije prisutna su semantička obilježja »vremenost« i »aktivnost« posesora, jer je taj odnos prisutan samo u trenutku govora govornog lica (pisca ili nekog njegovog junaka). Ovakva posesivnost u Vuletićevim djelima⁹ izražava se modelima N+Ng i N+Nd, ali je mnogo češća upotreba posesivnih genitivnih sintagmi. Kao rečenični semantički ekvivalent ovih sintagmi može se rekonstruirati rečenična struktura u kojoj poziciju zavisnog člana posesivne sintagme zauzima relativna rečenica sa glagolom *posjedovati* ili *pripadati* u poziciji predikata.¹⁰

N+Ng: Kako sam se ponovo našao u stanu gospođe Rozalije ostaće mi zauvijek tajna (← u stanu koji posjeduje gospođa Rozalija // koji pripada gospođi Rozaliji) /DPV, 45/; ... i ode do majstorske radionice Klesara Tadije Tegobe (← do radionice koju posjeduje Klesar Tadija Tegoba // koja pripada Klesaru Tadiji Tegobi) /KT, 20/; Sjedim pred našom starom kućom. Pred kućom našeg oca (← Pred kućom koju posjeduje naš otac // koja pripada našem ocu) /VM, 46/; ... da se povlačim iz kreveta žene koja je majka u krevet žene koja joj je kćerka (← iz kreveta koji pripada ženi koja je... // u kojem spava žena koja je majka...) /DPV, 74/¹¹ itd.

N+Nd: ... sjedi za trpezu braći svojoj (← za trpezu koja pripada braći tvojoj // koju su postavila braća tvoja) /JN, 78/; ... pođe svojim putem da bude dvorac bubama (← dvorac koji pripada bu-

⁸ Istina, u ovom tipu sintagme u poziciji centralnog člana može biti i imenica sa značenjem »živog«, kao, npr., u slučajevima gdje je u poziciji centralnog člana imenica koja označava neku domaću životinju a u zavisnoj poziciji imenica sa značenjem ljudskog bića: *pas našeg komšije* (← pas koji pripada našem komšiji), *vo bogatog seljaka* i sl. Međutim, u Vuletićevim djelima nije pronađen nijedan primjer za ovakvu posesivnost.

⁹ Umjesto punog naziva Vuletićevih djela u radu se navode kratice:

/GS/ = *Gorko sunce*, »Narodna prosvjeta«, Sarajevo, 1958.

/GP/ = *Gramatika ili progonstvo*, »Svjetlost«, Sarajevo, 1961.

/JN/ = *Jedina nada*, »Nolit«, Beograd, 1962.

/DPV/ = *Drvo s Paklenih Vrata*, »Progres«, Novi Sad, 1963.

/SVP/ = *Sedam vječnih pitanja*, »Naprijed«, Zagreb, 1965.

/DČ/ = *Deveto čudo na istoku*, »Svjetlost«, Sarajevo, 1972.²

/ZO/ = *Zmije odlaze s onu stranu svijeta*, »Veselin Masleša« Sarajevo, 1967.

/KP/ = *Kraljica puteva*, »Svjetlost«, Sarajevo, 1968.

/P/ = *Poezija*, »Veselin Masleša«, Sarajevo, 1971.

/KT/ = *Klesar Tadija Tegoba*, »Veselin Masleša«, Sarajevo, 1972.

/PNO/ = *Putnik na svoju odgovornost*, »Svjetlost«, Sarajevo, 1973.

/VM/ = *Kad budem velik kao mrav*, »Svjetlost«, Sarajevo, 1977.

¹⁰ V.: K. Pisarkova, o. c., str. 172—4.; O transformacionim mogućnostima ovih sintagmi u ruskom jeziku v. u: F. Pap, *Transformacionnyj analiz ruskikh prisubstantivnyh konstrukcij s zavisimom častju — suščestvitelnyj v roditelnom padeže*, Studia Slavica, tom VII, br. 1—3, Budapest, 1961, str. 195—206.

¹¹ U svim navedenim primjenima pored posesivnog prisutno je i lokaciono značenje, koje se i inače veoma često prepliće sa posesivnim. V. o tome više u: John Lyons, *Introduction to theoretical Linguistics*, Cambridge, 1972 (ruski prevod: Džon Lajonz, *Vvedenie v teoretičeskiju lingvistiku*, Moskva, 1978, str. 411—24, t. 8. 4.).

bama // u kojem stanuju bube) /VM, 136/; Go kamen... ne može biti gnijezdo čak ni orlu ni leglo vuku (← gnijezdo koje pripada orlu // u kojem leži orao ni leglo koje pripada vuku // u kojem leži vuk) /KT, 6/ itd.

2.1. Istu gramatičku strukturu i odnos posesije kao u prethodnim primjerima nalazimo i u primjerima koji slijede. Ali razlika je u tome što su naredne sintagme pjesnički (metaforski) upotrijebljene.¹² U ovim slučajevima imenice koje se nalaze u centralnoj i zavisnoj poziciji čine spregove neuobičajene svakodnevnoj pisanoj i govornoj riječi. Naime, posesor je najčešće izražen imenicom koja je personificirana a označava neki apstraktni pojam iz sfere duševnih zbivanja i doživljavanja. Vuletić je, stvarajući ovakve sintagme, napravio nesvakidašnje, neobične, pjesničke kombinacije od poznatih riječi, koje u takvoj strukturi počinju da gube svoje osnovno leksičko značenje dobijajući jedno novo koje se naslućuje tek iz sintagme kao cjeline. Zato bi u sljedećim sintagmama, iako je njihova gramatička struktura ista kao kod prethodnih, rekonstrukcija dubinske semantičke strukture na predloženi način (iako je moguća) predstavljala banalizaciju pjesnikovog jezičkog izraza. Jer, ove metaforizirane posesivne sintagme nose značenje koje se i ne može ni na koji drugi način izraziti. One su originalnost u jeziku svakog pisca.

N+Ng: ... i ne ugasi jasiku moje noćasnje zebnje /PNO, 66/; ... kako te samo uvija u svilu pogleda /JN, 36/; ... baci pod žrvanj noći te mulke /SVP, 93/; Jer, ovo je veče, kad je sat mog života na kuli vječnosti počeo da škripi /GS, 26/ itd.

N+Nd: On je dom i grob svakom šapatu /GS, 165/; ... gnijezdo grijehu i bludu još zarana kako savija /GS, 167/; ... zaklopi lonce tom ijedu /GS, 139/ itd.

3. Najveći broj iz Vuletićevih djela zabilježenih posesivnih imeničko-padežnih sintagmi ima značenje *neotuđive, imanentne posesivnosti*.¹³ U svim ovim sintagmama posesoru se ili kao njegov integralni, inherentni dio ili kao neotuđiva osobina pripisuje ono što je označeno imenicom u centralnoj poziciji sintagme. Posesor nije u stanju djelovati na odnos posesije. Znači, »pasivan« je. Odnos posesije u ovakvim sintagmama je uvijek »postojan« (tj. nije vezan vremenom). Zato se, po mišljenju nekih lingvista, veza između posesora i posesuma u ovakvim sintagmama ne javlja predikativnom.¹⁴ Međutim, drugi opet smatraju da ove

¹² O pjesničkoj (metaforskoj) upotrebi posesivnih sintagmi v. u: J. Melvinger, *Tipovi metafore u poeziji Oskara Daviča*, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu X, Novi Sad, 1967, 263—72.

¹³ Up. eng. *inalienable possession*, rus. *neotčuzdaemaja (organičeskaja, imanentnaja, neottoržimaja) prinadležnost*.

O tipovima sintagmi sa značenjem neotuđive posesivnosti u jezicima Okeanije govori *Žurinskaja 1977*, str. 194—258. O sintagmama sa ovim značenjem u ruskom jeziku v. *Žurinskaja 1979*, str. 295—348.

Takođe su zanimljiva zapažanja o ovoj vrsti posesivnosti u kongruentnim sintagmama u: E. M. Volč, *Nekotorye osobennosti mestoimennyh posesivnyh konstrukcij (ibero-romanskije jazyki)*, u knj. *Kategorii bytija i oblažanja v jazyke*, Moskva, 1977, str. 144—194.

¹⁴ T. A. Tulina, o. c., str. 30—31.; E. M. Volč, o. c., str. 154—5.

sintagme uvijek možemo rekonstruisati u habeo-rečenice kao njihov semantički ekvivalent.¹⁵ Ta rekonstrukcija učini se ponekad neuobičajenom jer je veza između članova ovakvih sintagmi toliko čvrsta, a značenje posesije toliko evidentno »te njeno izražavanje rečenicom postaje nužno samo u slučajevima kada se pored posesije još nešto izražava.¹⁶

Dubinska semantička struktura ovih sintagmi ovdje će se, ipak, rekonstruisati pomoću glagola *imati*, koji je, po Benvenistu, »pseudo-prelazni glagol« pa i ne pokazuje nikakvu tranzitivnost, nego samo stanje u kome se nalazi posesor.¹⁷ Zbog tih svojih odlika i postoji mogućnost rekonstrukcije semantičke strukture glagolom *imati*. Stoga i sljedeće rekonstrukcije treba shvatiti kao mogućnost.

3.1. Od imeničko-padežnih sintagmi sa značenjem neotuđive posesije najprije izdvajamo one kod kojih je posesor imenica sa značenjem ljudskog bića a posesumom se označava neki od termina *rodstva*. U Vuletićevom djelu upotrijebljeni su sljedeći termini sa značenjem rodbinskih odnosa: roditelji, obitelj, rodbina, žena (supruga), majka, otac, sin i jedinac, djed i predak. Sve te imenice označavaju porodični okvir čovjeka, koji on kao društveno biće mora imati.

Ovaj vid neotuđive posesije Vuletić izražava sintagmama N+Ng, N+od+Ng, N+u+Ng i N+Pr(d).

N+Ng: Zaniijela žena starog Burtoza (← *stari Burtoz ima ženu*) /DPV, 14 /; Cijela obitelj Tadije Tegobe jecala je u grču (← *Tadija Tegoba ima obitelj*) /KT, 35/; ...prikrila (se) istina o petljavini objesnih sinova gradskog velikodostojnika (← *gradski velikodostojnik ima sinove*) /DČ, 309/ itd.

N+od+Ng: ...među kojima je bilo ...rodbine od bolesnika (← *bolesnik ima rodbinu*) /DPV, 138/.

N+u+Ng: Jedinac sam u majke — nemojte braćo da ja zasučem ruke (← *majka ima jedinca*) /DČ, 225/.

N+Pr(d): ...boje se to roditeljima mu reći (← *on ima roditelje*) /GS, 105/; Kažu da mu je majka došla iz Zagreba (← *on ima majku*) /DČ, 150/; Pričalo se da su mu djedovi, i još dalji preci bili seizi (← *on ima djedove i pretke*) /DČ, 22/ itd.

Za navedeni tip posesivnosti Vuletić najčešće upotrebljava sintagmu N+Ng, zatim N+Pr(d), a za sintagme N+od+Ng i N+u+Ng zabilježen je samo po jedan primjer.

3.2. Među sintagmama sa značenjem neotuđive posesije u Vuletićevim djelima najčešći su primjeri kod kojih je pojam označen u centralnoj poziciji integralni, neotuđivi dio posesora. Zavisno od vrste imenica koje ulaze u sastav ovih sintagmi, možemo ih podijeliti na nekoliko podgrupa.

¹⁵ K. Feleszko, o. c., str. 41.; L. Deže, *Tipološka razmatranja*, Lingvistički radovi Instituta za hungarologiju, Kontrastivna gramatika srpskohrvatskog i mađarskog jezika 1, Novi Sad, 1971, str. 39—42.

¹⁶ L. Deže, o. c., str. 41.

¹⁷ E. Benvenist, *Lingvističke funkcije glagola »biti« i »imati«*, u knj. *Problemi opšte lingvistike*, Beograd, 1975, str. 151, 153—4.

3.2.1. Imenica u poziciji zavisnog člana označava živo biće (češće čovjeka nego životinju) a imenica u centralnoj poziciji neki dio njegovog tijela. Ovakva posesivnost u Vuletićevim djelima izražena je sintagmama N+Ng, N+Nd, N+u+Ng i N+Pr(d).

N+Ng: ...slio se i povio uz *tijelo mlade žene* (← *žena ima tijelo*) /DPV, 97/; *Škripe pleća drvosječe* (← *drvosječa ima pleća*) /P, 126/; *Krstarile su i prebirale po zidovima oči ogladnjele mačke* (← *mačka ima oči*) /GS, 6/ itd.

N+Nd: ...dijete je došlo u ruke *carskom ruskom vojniku* (← *vojnik ima ruke*) /DČ, 79/; *Posmatrao sam kako se grče lica prolaznicima* (← *prolaznici imaju lica*) /ZO, 45/; *Klete oči mačke jelenu na rogu* (← *jelen ima rog*) /PNO, 91/ itd.

N+u+Ng: ...a oči u *Valentine* postadoše krupne i suzne (← *Valentina ima oči*) /DČ, 6/; ...pogledaj im dlanove (kao jezici u *male djece*) (← *mala djeca imaju jezike*) /GS, 265/ itd.

N+Pr(d): *Kosa joj je lepršala* (← *ona ima kosu*) /DČ, 313/; *A i tijela im, mukla, roptala jedno na drugo* (← *oni imaju tijela*) /GS, 106/ itd.

I kod ovog tipa posesivnosti Vuletić najčešće upotrebljava sintagmu N+Ng, zatim N+Nd, pa N+Pr(d), dok je za sintagmu N+u+Ng zabilježeno svega četiri primjera.

3.2.1.1. I imenice *ime* i *prezime* mogu se takođe shvatiti kao integralni dio bića ili predmeta (u Vuletića samo u dva primjera to nije ljudsko biće) pošto je imenovanje jedno od najbitnijih osobina svakog bića i predmeta. Kad je posesor ovih sintagmi izražen zajedničkom imenicom, odnos posesivnosti je isti kao i kod prethodne grupe sintagmi. Za ove sintagme zabilježeni su modeli N+Ng, N+Nd i N+Pr(d).

N+Ng: *Davala sam svakom čokotu jedno od imena svojih sinova* (← *moji sinovi imaju imena*) /DČ, 241/; ...tad mjesto njenog imena stavljaju *ime svoje kćeri* (← *njihova kćer ima ime*) /GS, 40/; ...počeo (je) sricati na *glas imena i prezimena bolesnika* (← *bolesnici imaju imena i prezimena*) /DČ, 195/; *Ovdje se ime te toplokrzne životinje izgovara sa drhtavićom na usnama* (← *ta toplokrzna životinja ima ime*) /DČ, 123/ itd.

N+Nd: *Zaboravit ćeš ime danu koji ti svanjava* (← *dan ima ime*) /VM, 25/.

N+Pr(d): *Glupo ti je prezime* (← *ti imaš prezime*) /DČ, 45/.

3.2.1.1.1. U jednom primjeru, međutim, uz imenicu *ime* dolazi njegova konkretizacija — naziv tog imena (vlastito ime). U tom se slučaju za razliku od prethodnih može govoriti o jednoj vrsti tautologije, jer se, bez bojazni da će se smisao rečenice promijeniti, imenica *ime* može izostaviti. I rekonstrukcija dubinske strukture ovdje je drugačija:

...uz *ime Zdravke Primorac* pomenu i *Valentinu* (← *Zdravka Primorac je ime žene...*) /DČ, 319/.

3.2.1.2. U Vuletićevim djelima česti su primjeri pjesničke (metaforizirane) upotrebe sintagmi N+Ng i N+Nd sa značenjem neotuđive po-

sesije. Posesor je neki personificirani pojam kome se pripisuju kao integralni dijelovi najčešće nazivi dijelova čovjekovog ili tijela neke životinje.

N+Ng: ... u ovim zgnječanim, pomalo prikupljenim šakama kamenih ploča vode i ima /GS, 38/; ... ledenim dahom zamrznute ruke mladog vjetra, sudarili su se u vazduhu /DPV, 87/; ... kako odzvanjaju istrula rebra napuštenog druma /DPV, 31/; Drhtala razbarušena, srebrna kosa pijanih pelina /GS, 73/; ... to je onaj zardali onaj pijani rog mjeseca /JN, 41/ itd.

N+Nd: Zora nas je predala u ruke svitanju /DČ, 149/; Mogao sam ga davno iščupati i baciti vjetru u lude kose ili moru u tamna njedra /DČ, 118/; ... ni crnoj noći trepavice umorne i guste spustiti nikad, zamrsiti nikad ne daš /GS, 295/; ... samo savi rogove bijesu i bolu /GS, 139/; ... odrezuje krila suncu /DPV, 97/ itd.

3.2.2. Najveći broj sintagmi sa neotuđivom posesivnošću pokazuje odnos dijela i cjeline nekog objekta (predmeta). Imenica u poziciji centralnog člana označava dio predmeta što je obilježen kao cjelina u zavisnoj poziciji sintagme. Znači, posesor je uvijek imenica koja označava cijeli predmet, a posesum imenica sa značenjem a) posebnim imenom označenog (imenovanog) dijela i b) dijela predmeta koji nema posebnog imena.

a) Ova vrsta posesivnog odnosa u Vuletićevim djelima izražena je sintagmama: N+Ng, N+Nd, N+od+Ng, N+Pr(d) i N+na+NI.

N+Ng: Otvoriše se najprije vrata bolničkih kola (← bolnička kola imaju vrata) /DČ, 187/; I stao sam da otkucaje prenosim na brojčanik časovnika (← časovnik ima brojčanik) /ZO, 63/; Ugledao sam ispod oka kako je pala sjenka na prag bočnih vrata (← bočna vrata imaju prag) /KIP, 87/ itd.

N+Nd: ... to neko sigurno udara temelje novoj zgradi (← nova zgrada ima temelje) /DČ, 190/; I temelje kući podrije (← kuća ima temelje) /GS, 55/ itd.

N+od+Ng: ... uprijev prstom u vrata od Elidine sobe (← Elidina soba ima vrata) /DPV, 27/; ... hvatali me za gušu, cijev od pištolja gurali u usta (← pištolj ima cijev) /DPV, 111/; Na sve strane se izvijaju ... zidovi od pločara (← pločare imaju zidove) /SVP, 78/ itd.

N+Pr(d): ... hrast koji se ljuštio — kora mu je otpadala (← hrast ima koru) /KT, 57/.

N+na+NI: Ugledao sam zatvorene, čak zastirte prozore na Muhamedovom stanu (← Muhamedov stan ima prozore) /DČ, 169/; Udarao je malim čekićem po osovina na točkovima va-

gona (← *točkovi vagona imaju osovine*) /DČ, 188/; I lišće na hrastu nek ogluhne (← *hrast ima lišće*) /PNO, 81/¹⁸ itd.

b) U centralnoj poziciji ovih sintagmi mogu doći i imenice kojima se označava »mehanički« dio predmeta, kao, npr.: početak, sredina, centar, kraj, vrh, dno, ivica.¹⁹

N+Ng: ...stade na *kraj daske* (← *daska ima kraj*) /GS, 7/; ...čovjek (se) kradom može okoristiti samo u *centru grada* (← *grad ima centar*) /DPV, 16/; Vojničke cokule su grebale i odupirale se o samu *ivicu prevnutog sanduka* (← *sanduk ima ivicu*) /DPV, 85' itd.

N+Nd: A tu i jeste *kraj klupku* (← *klupko ima kraj*) /GS, 189/; Da nastane tišina, i mir, i *kraj svim putovanjima* (← *sva putovanja imaju kraj*) /KP, 107/ itd.

3.2.3. Sintagme N+Ng i N+Nd sa značenjem neotuđive posesije sreću se kod Vuletića i u pjesničkoj upotrebi.

N+Ng: Opet joj na *vrata sna* kucaš /SVP, 81/; Jutro i ne zazvoni o *plava stakla mog damara* /PNO, 66/; Sebe čuva, svoje ime, svoj *krov poštenja* /GS, 56/; ...da se poklopi ...sa *kazaljkom nje-gove tek stasale mladosti* /DPV, 62/ itd

N+Nd: A bio je, nekad ...*prozor bolu i plaču* usamljene biljke /GS, 295/; Ostavio sam nek *pusti korijenje svojim nadama* /DČ, 162/; Svim *željama i prohtjevima uzde* na zemlju puštati /GS, 139/ itd.

4. Za analizu su možda najzanimljiviji primjeri iz Vuletićeovog jezika kod kojih se tek na osnovu sintaksičkog odnosa pripisivanja, spajanja dvaju imenica može govoriti o odnosu posesivnosti. Svi zabilježeni primjeri pripadaju modelu N+Ng, ali se od svih naprijed analiziranih razlikuju po tome što 1. kod njih nije moguća rekonstrukcija semantičkog ekvivalenta ni jednim od tri posesivna glagola (posjedovati, pri-

¹⁸ Ovaj primjer (*lišće na hrastu*) ima tzv. »poluimanentni« odnos posesivnosti, jer se u njemu obilježava takođe odnos integralnog dijela i cjeline, ali je taj dio (lišće) vezan sa cjelinom samo u određenom vremenskom periodu pa, iako je njegov integralni dio, ipak se (za razliku od ostalih tipova neotuđive posesije) od njega (hrasta) odvaja za određeno vrijeme bez obzira što je posesor uvijek »pasivan«. O »poluimanentnom odnosu posesivnosti« (*»poluottoržimostь«*) v. u: Žurinskaja 1977, str. 205.

U svim primjerima koji pripadaju modelu N+na+NI prepliću se posesivno sa mjesnim značenjem (up. *prozori na stanu* ← *prozori koji se nalaze na stanu* i ← *stan ima prozore* i sl.). Čak je u ovakvim slučajevima primarnije mjesno značenje. V. o tome više u: T. Batistić, *Lokativ u savremenom srpskohrvatskom književnom jeziku*, Beograd, 1972, str. 190.

¹⁹ Još je Đura Daničić primijetio da »u ovim primjerima (*kraj gajtana, vrh roga, dno mora* — M. K.) nema pravoga pripadanja... Tomu je uzrok što je u njima ono što bi moglo pripadati veoma slabo samo za sebe, te se izjednačuje sa pomišlju koliko.« (*Srbska sintaksa*, deo prvij, Beograd, 1858, str. 14.). I, zaista, u svim ovim primjerima pored posesivnog uočava se i partitivno značenje. Ali, na žalost, u našim novijim gramatikama kao da je Daničić zaobilazjen, jer su vršene gotovo neznatne semantičke analize unutar modela N+Ng.

padati ili imati), 2. u gotovo svim primjerima značenje posesivnosti je u drugom planu, pošto se uvijek kao primarno javlja neko drugo značenje.

Veći broj ovih sintagmi nastao je redukcijom rečeničnih struktura tako što su izostavljeni dijelovi relativne rečenice (koji su se nalazili uz sada centralni član imeničko-padežne sintagme, pa je došlo do uspostavljanja gramatičkog odnosa zavisnosti između dvije imenice. Taj odnos je samo formalno (sintaksički) odnos posesije pošto se uklapa u model posesivnih genitivnih sintagmi.

4.1. Tako u primjerima:

Tada bi Tadija Tegoba primio *fotografiju žene* čiju bistu kleše (← fotografiju *na kojoj je naslikana žena* čiju ...) /KT, 42/; ... blješti *crtež moje glave* (← *crtež na kome je nacrtana moja glava*) /VM, 123/; Potezao je za novčanik i vadio *fotografije lijepih, golišavih žena* (← *fotografije na kojima su naslikane lijepe, golišave žene*) /DČ, 305/ i sl.

kao primarno javlja se (pseudo)mjesno značenje, jer se u njima označava da je posesor na neki način (ne fizički) ipak lociran na pojmu označenom u centralnoj poziciji.

4.2. Ili u sintagmama:

Za sve vrijeme ona ni riječi nije rekla niti je ičim pokazivala *znake života* (← *znake na osnovu kojih bi se vidjelo da je živa*) /DPV, 86/; Ustajalost na tom poslu — samo je *znak neizlječive bolesti* (← *znak na osnovu koga // po kome se prepoznaje neizlječiva bolest*) /KP, 77/; ... objasnio (je) *način takmičenja*, to jest *sistem nagrada* (← *način na osnovu koga se odvija takmičenje, to jest sistem po kome se // na osnovu koga se dijele nagrade*) /DPV, 95/; ... sbrisali (su) *tragove ljudskog postojanja* (← *tragove na osnovu kojih // po kojim se vidi da su ljudi postojali*) /DČ, 113/

uočava se kao primarno značenje *kriterija* što se vidi i po izrazu »na osnovu«, koji se uvijek uvodi pri rekonstrukciji dubinske semantičke strukture ovih imeničko-padežnih sintagmi.

4.3. Sljedeće imeničko-padežne sintagme imaju značenje *porijekla*. Pojam obilježen u centralnoj poziciji posljedica je rada osobe s imenom u zavisnoj poziciji.

...to je *djelo velikog umjetnika* (← *djelo koje je napravio veliki umjetnik*) /DČ, 316/; Pronađen *dnevnik Daga Hameršelda* (← *dnevnik koji je napisao Dag Hameršeld*) /DČ, 133/.

4.4. U dva sljedeća primjera pojam u centralnoj poziciji označava sredstvo kojim se služi posesor ili koje služi za izražavanje onoga što je označeno u pojmu s imenom u zavisnoj poziciji.

Kanali kojima zajedničkim jezikom cijelog svijeta, teku iste želje (← *jezikom kojim se služi // kojim govori cijeli svijet*) /GS, 16/; ... trebalo (je) da bude ... mala tanka nebeska ploča za slova iskre-

nosti i ljubavi (← za slova kojima se izražava iskrenost i ljubav) /DPV, 80/.

4.5. U primjerima koji slijede imamo ustaljene sintagmatske spojeve, obrte, u kojima je gotovo uvijek moguće izostaviti pojam u centralnoj poziciji, a da se značenje rečeničnog saopštenja ne promijeni.

Na izrazu *Valentininog lica* vidio sam da se jako uplašila (← *Na Valentininom licu* vidio sam...) /DČ, 228/; ...odvratila je ona, *strogog izraza lica* (← ...*strogog lica*) /DČ, 240/; ...sunce teče i razlijeva se svijetom i svemu udahnuje dušu i *bilo života* (← ...*udahnuje dušu i život*) /DPV, 135/; Munjevitom brzinom prodefilovale su mi kroz glavu *vizije svih planina* (← *prodefilovale su... sve planine*) /DČ, 95/; ...čak je neko potezom *crvene pisaljke* prekrizio ono »od« (← ...*crvenom pisaljkom prekrizio...*) /DČ, 272/; ...nazirali su se *obrisi njenog tijela* (← *naziralo se njeno tijelo*) /DČ, 313/; ...*sa lica zemlje* zbrisali (su) tragove (← *sa zemlje su zbrisali tragove*) /DČ, 113/; ...došao je u Kotor *na lice mjesta*, lično general (← *došao je na to mjesto...*) /DČ, 116/ itd.

*
**

5. Ispitivanje posesivnih imeničko-padežnih sintagmi u djelima savremenog bosanskohercegovačkog pisca Anđelka Vuletića pokazalo je da se pisac za izražavanje raznoobraznih tipova posesivnosti služio sintagmatskim konstrukcijama N+Ng, N+Nd, N+Pr(d), N+od+Ng, N+u+Ng, N+na+Nl. Semantički najpolivalentniji je model N+Ng, čiji su primjeri i najbrojniji u Vuletićevim djelima. U jeziku ovoga pisca uočena je tendencija preovladavanja ovog tipa sintagme i u slučajevima gdje se posesivni odnos može izraziti drugim (upotrebljavanim) imeničko-padežnim sintagmama. Međutim, treba naglasiti da je dosta česta i živa, a i semantički raznorodna upotreba dativnih posesivnih imeničko-padežnih sintagmi (N+Nd i N+Pr/d/), što govori da je izražavanje posesivnosti dativom još uvijek veoma živa kategorija u jeziku pojedinih pisaca.

Imeničko-padežne sintagme N+od+Ng, N+u+Ng i N+na+Nl semantički su jednoznačne kad označavaju posesivnost: njima se uvijek obilježava neki vid neotuđive posesivnosti.

Na kraju treba reći da Vuletićev jezik pokazuje gotovo svu raznoobraznost izražavanja odnosa posesivnosti koji se mogu izraziti imeničko-padežnim sintagmama.²⁰

²⁰ Poređenje sa stanjem u standardnom jeziku izostaje zbog toga što kod nas još uvijek misu do kraja istražene mogućnosti izražavanja posesivnosti imeničko-padežnim sintagmama (pa mi drugim sredstvima).

ПОСЕССИВНЫЕ СУЩЕСТВИТЕЛЬНО-ПАДЕЖНЫЕ СЛОВСОЧЕТАНИЯ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ АНДЖЕЛКО ВУЛЕТИЧА

В этой работе автор проанализировал существительно-падежные словосочетания встречающиеся в произведениях современного боснийско-херцеговинского писателя Анджелко Вулетица. Анализу подвергнуты только типы словосочетаний, в которых существительное в подчинённом положении является посессором, а в центральном положении — посессумом. Все морфологические типы этих словосочетаний автор — руководясь относительными критериями семантической интерпретации а) »временность/постоянность« отношения посессии, б) »активность/неактивность« посессора к отношению посессии и в) возможность трансформации этих словосочетаний в семантически эквивалентные фразовые структуры — разделил на три семантические категории:

1. словосочетания, в которых отношение между подчинённым и подчиняющим понятиями является отношением между владельцем и объектом в его власти (например: дом моего отца, *кућа мога оца*),

2. словосочетания означающие неотторжимую (имманентную) посессивность (например: друка человека, *рука човјека*),

3. словосочетания, относящиеся и посессивным только на базе морфологической структуры (например: ,фотография женщины' *фотографија жене*, ,знак жизни', *знак живота*). Все указанные семантические типы посессивны словосочетаний автор рассматривал в системе взаимных семантических корреляций.

JEZIK
U PRAKSI